Shaxzod Rayimov,

Navoiy davlat universiteti magistranti.

Ilmiy rahbar: dots. **O.Q. Musayev**

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

Annotatsiya

Mazkur maqolada jismoniy tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalarni joriy etishning nazariy va amaliy asoslari tahlil qilinadi. Kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlar asosida ta’lim jarayonini tashkil etish masalalari yoritiladi. Shuningdek, interfaol metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va differensial yondashuvning jismoniy tarbiya samaradorligini oshirishdagi o‘rni asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar

Pedagogik texnologiya, jismoniy tarbiya, innovatsion yondashuv, kompetensiyaviy ta’lim, interfaol metodlar, differensial yondashuv, sog‘lom turmush tarzi, ta’lim samaradorligi.

Bugungi kunda ta’lim tizimida o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish va kompetensiyaviy yondashuvni amaliyotga tatbiq etish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunning yangi tahriri ta’lim jarayonini zamonaviy metodlar va innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish, ta’lim sifati va natijadorligini oshirish zaruratini belgilaydi.[3]

Shu jihatdan, jismoniy tarbiya darslari nafaqat jismoniy sifatlarni (tezkorlik, chidamlilik, epchillik) rivojlantiruvchi fan, balki o‘quvchida intizom, irodaviy barqarorlik, jamoada ishlash, o‘zini boshqarish kabi ijtimoiy-psixologik kompetensiyalarni shakllantiruvchi tarbiyaviy omil hamdir.

Jismoniy tarbiya sohasini huquqiy-me’yoriy jihatdan tartibga solishda “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonun muhim o‘rin tutadi: unda jismoniy tarbiya va sport sohasidagi davlat siyosati yo‘nalishlari, tizimli boshqaruv hamda ommaviy sportni rivojlantirish masalalari belgilab berilgan. [2] Mamlakatda sport va jismoniy tarbiya boshqaruvini isloh qilish hamda ommaviy jismoniy faollikni oshirish bo‘yicha qator strategik hujjatlar qabul qilingan bo‘lib, jismoniy tarbiya va sportni 2025-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi ushbu yo‘nalishdagi uzoq muddatli maqsad va vazifalarni belgilaydi.[1]

Shuningdek, sog‘lom turmush tarzini keng joriy etish va aholini ommaviy sportga jalb etish bo‘yicha Prezident Farmoni hamda davlat miqyosidagi dasturiy chora-tadbirlar jismoniy tarbiya darslarining mazmunini yangilash, dars samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Jismoniy tarbiya sohasida kadrlar tayyorlash va ilmiy tadqiqotlarni takomillashtirishga qaratilgan qarorlar esa metodik ta’minot, ilmiy-uslubiy yondashuv va innovatsion amaliyotni kuchaytirishga turtki bo‘lmoqda.

Mazkur vazifalarni amalga oshirishda “pedagogik texnologiya” yondashuvi alohida ahamiyatga ega. Pedagogik texnologiyalar jismoniy tarbiya darsini oldindan loyihalash, aniq natijaga yo‘naltirish, baholash mezonlarini belgilash va o‘quvchi faolligini boshqarish imkonini beradi. Ilmiy adabiyotlarda jismoniy tarbiya ta’limida modellar asosida o‘qitish (models-based practice) yondashuvi keng qo‘llanadi: masalan, M. Metzlerning “Instructional Models for Physical Education” asari darslarni turli o‘qitish modellariga tayangan holda rejalash va baholashni ilmiy asoslaydi.[13] Sport Education modeli (D. Siedentop) esa maktab jismoniy tarbiyasida “haqiqiy sport tajribasi”ni yaratish, o‘quvchilarni rollarga (hakamlash, sardorlik, tashkilotchilik) jalb qilish orqali motivatsiya va mas’uliyatni oshirishga qaratilgan.[14] O‘yinlar

metodikasida esa Bunker va Thorpe tomonidan ilgari surilgan TGfU (Teaching Games for Understanding) yondashuvi o‘yin taktikasini anglash, qaror qabul qilish va o‘yin madaniyatini shakllantirishga xizmat qilishi bilan izohlanadi. [15]

Milliy ilmiy-metodik manbalarda ham maktab jismoniy tarbiyasini tashkil etish, davlat ta’lim standartlari va o‘quv dasturi talablari, harakat texnikalarini o‘qitish metodikasi yoritilgan qo‘llanmalar mavjud. Jumladan, “Maktabda jismoniy tarbiya” metodik qo‘llanmasida umumiy o‘rta ta’lim uchun DTS va o‘quv dasturida belgilangan talablarga tayangan holda darslarni samarali tashkil etish masalalari bayon qilingan. Shuningdek, sport mashg‘ulotlari va tayyorgarlik jarayonining nazariy asoslari bo‘yicha mahalliy o‘quv qo‘llanmalarida jismoniy yuklama, maqsadli mashg‘ulot, natijani monitoring qilish kabi masalalar yoritiladi.[10] Demak, jismoniy tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalarni joriy etish huquqiy-me’yoriy talablar, zamonaviy ilmiy yondashuvlar va milliy metodik tajriba uyg‘unligida dars samaradorligini oshiradi.

Pedagogik texnologiya — bu ta’lim jarayonini oldindan loyihalash, tizimli tashkil etish hamda aniq natijaga yo‘naltirilgan holda boshqarish jarayonidir. Jismoniy tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalarni joriy etish bir qator nazariy yondashuvlarga tayanadi.[8]

Birinchidan, kompetensiyaviy yondashuv nazariy asos sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuvga ko‘ra, ta’lim jarayoni faqat bilim berishga emas, balki o‘quvchilarda amaliy ko‘nikma, sog‘lom turmush tarzi madaniyati va ijtimoiy faoliyat kompetensiyalarini shakllantirishga qaratiladi. Jismoniy tarbiya fanida bu yondashuv harakat faoliyatini ongli ravishda bajarish, sport madaniyatini tushunish va mustaqil jismoniy mashg‘ulot olib borish qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi.

Ikkinchidan, shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim nazariyasi jismoniy imkoniyatlari turlicha bo‘lgan o‘quvchilar bilan individual ishlash zaruratini belgilaydi. Jismoniy tarbiya darslarida yuklama miqdorini differensiallash, mashqlarni individual xususiyatlarga moslashtirish pedagogik texnologiyaning muhim elementi hisoblanadi.

Uchinchidan, faoliyatga asoslangan yondashuv (faol o‘qitish tamoyili) jismoniy tarbiya fanining tabiati bilan bevosita bog‘liq. O‘quvchi dars jarayonida faol ishtirok etishi, mustaqil qaror qabul qilishi, taktik vaziyatlarni tahlil qilishi orqali bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi. Shu sababli pedagogik texnologiyalar harakat faoliyatini tashkil etishning aniq mexanizmlariga tayangan bo‘lishi lozim.

To‘rtinchidan, tizimlilik va natijadorlik tamoyili pedagogik texnologiyaning asosiy belgisi hisoblanadi. Jismoniy tarbiya darsida maqsad, mazmun, metod, vosita va baholash mezonlari o‘zaro uyg‘unlikda rejalashtiriladi. Bu esa ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Pedagogik texnologiyalarni joriy etishning amaliy asoslari

Jismoniy tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalarni joriy etish amaliy jihatdan quyidagi bosqichlar asosida amalga oshiriladi:

1. Darsni loyihalash bosqichi

Pedagog avvalo darsning aniq maqsadini belgilaydi: masalan, tezkorlikni rivojlantirish, basketbol texnik elementlarini o‘rgatish yoki koordinatsiyani takomillashtirish. Maqsad asosida kutilayotgan natijalar, baholash mezonlari va mashg‘ulot bosqichlari rejalashtiriladi.

2. Interfaol va innovatsion metodlardan foydalanish

Jismoniy tarbiya darslarida quyidagi pedagogik texnologiyalar samarali qo‘llanadi:

- Musobaqa texnologiyasi – sog‘lom raqobat muhitini yaratish orqali motivatsiyani oshiradi.
- Guruhli o‘qitish texnologiyasi – jamoaviy hamkorlik, yetakchilik va muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
- O‘yin texnologiyasi – ayniqsa kichik yoshdagi o‘quvchilarda qiziqish va faollikni oshiradi.
- Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) – videoanaliz, elektron test, harakat texnikasini vizual tahlil qilish imkonini beradi.

Masalan, yugurish texnikasini o‘rgatishda o‘quvchilarning harakatlari videoga olinadi va tahlil qilinadi. Bu usul o‘quvchining xatolarini ko‘rish va ularni tuzatish jarayonini tezlashtiradi.

3. Differensial va individual yondashuv

Amaliy asoslarning muhim jihati — o‘quvchilarning jismoniy tayyorgarlik darajasini hisobga olishdir. Kuch, chidamlilik yoki tezkorlik ko‘rsatkichlari turlicha bo‘lgan o‘quvchilarga moslashtirilgan mashqlar beriladi. Bu esa ortiqcha zo‘riqishning oldini oladi va samaradorlikni oshiradi.

4. Monitoring va baholash tizimi

Pedagogik texnologiyalar natijadorligini aniqlash uchun muntazam nazorat va baholash mexanizmi joriy etiladi. Jismoniy ko‘rsatkichlarni o‘lchash (yugurish vaqti, sakrash masofasi, tortilish soni), kuzatuv, test sinovlari orqali o‘quvchilarning rivojlanish dinamikasi aniqlanadi.

Pedagogik texnologiyalarni joriy etish samaradorligi

Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan jismoniy tarbiya darslarida:

- o‘quvchilarning darsga qiziqishi ortadi;
- jismoniy faollik darajasi oshadi;
- mustaqil mashg‘ulot olib borish ko‘nikmasi shakllanadi;
- sog‘lom turmush tarziga ijobiy munosabat mustahkamlanadi;
- irodaviy va ijtimoiy sifatlar rivojlanadi.

Demak, pedagogik texnologiyalarni jismoniy tarbiya darslariga tizimli ravishda joriy etish ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish, uning sifatini oshirish va o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlashning muhim omili hisoblanadi.

Jismoniy tarbiya darslarida pedagogik texnologiyalarni joriy etish ta’lim jarayonining sifatini oshirish, o‘quvchilarning jismoniy hamda ijtimoiy-psixologik rivojlanishini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar — kompetensiyaviy, shaxsga yo‘naltirilgan va faoliyatga asoslangan ta’lim tamoyillari — jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini samarali tashkil etish uchun nazariy poydevor vazifasini bajaradi.

Pedagogik texnologiyalarni tizimli ravishda qo‘llash darsni aniq maqsad asosida loyihalash, o‘quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, interfaol metodlardan foydalanish va

natijalarni monitoring qilish imkonini beradi. Bu esa o‘quvchilarning jismoniy faolligi, motivatsiyasi va mustaqil mashg‘ulot olib borish ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, innovatsion metodlar asosida tashkil etilgan jismoniy tarbiya darslari sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, jamoada ishlash, irodaviy sifatlarni mustahkamlash hamda ijtimoiy faollikni oshirishga yordam beradi. Demak, pedagogik texnologiyalarni jismoniy tarbiya jarayoniga joriy etish ta’lim samaradorligini oshirishning muhim sharti bo‘lib, zamonaviy ta’lim talablari asosida barkamol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. 2020–2025-yillarda jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish konsepsiyasi to‘g‘risida. – Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi. “Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2015 (yangi tahrirlar bilan).
3. O‘zbekiston Respublikasi. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. – Toshkent, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti. – Toshkent, 2017.
5. Ашмарин Б.А. Теория и методика физического воспитания. – Москва: Просвещение, 1990.
6. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры. – Москва: Физкультура и спорт, 2005.
7. Сидоренко Е.В. Современные педагогические технологии. – Москва: Академия, 2012.
8. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – Москва: Народное образование, 1998.
9. Sayidov R.S. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
10. Xo‘jayev F.X. Maktabda jismoniy tarbiya metodikasi. – Toshkent: Fan, 2016.
11. Yo‘ldoshev J.G. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: Innovatsiya, 2014.
12. Zunnunov A. Ta’lim jarayonida innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Universitet, 2019.
13. Metzler M.W. Instructional Models for Physical Education. – New York: Routledge, 2017.
14. Siedentop D. Sport Education: Quality PE Through Positive Sport Experiences. – Champaign, IL: Human Kinetics, 1994.
15. Bunker D., Thorpe R. Teaching Games for Understanding. – Loughborough University, 1982.